

غیبت

عیسی عیسی زاده

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ... وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ
أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ^۱

و از یکدیگر غیبت ننمایید، آیا یکی از شما دوست دارد که گوشت برادر
مرده‌اش را بخورد؟ بی‌تردید (از این کار) نفرت دارید، و از خدا پروا کنید که
خدا بسیار توبه‌پذیر و مهربان است.

مفهوم‌شناسی

مرحوم طبرسی در معنای غیبت گفته است: غیبت، یعنی این‌که در غیاب کسی عیبی از او
بگویی که حکمت، تو را از آن نهی کند.^۲ مفهوم غیبت در روایت چنین آمده است: «ذکرک
أخاک بما یکرهه»؛^۳ ذکر کنی برادر دینی خود را به چیزی که او را خوش نیاید. مراد از «ذکر
چیزی» در روایت، عیب‌ها و بدی‌های برادر دینی است نه خوبی‌های او؛ زیرا بیان خوبی‌های
برادرمؤمن در غیاب او گرچه خوشش نیاید غیبت به شمار نمی‌آید.
بر اساس تعریف شهید ثانی که فرمود: «والتنبيه علی ما یکره نسبته»؛^۴ انسان، دیگران را
متوجه عیب‌های شخصی بکند که او دوست ندارد درباره‌اش چنین کاری انجام شود و گوینده،
هدفش تحقیر و توهین نسبت به غیبت‌شونده باشد، بقصد الانتقاص و الذم.

۱. حجرات، ۱۲.

۲. طوسی، التبیان، ج ۹، ص ۳۵۰ و طبرسی، مجمع‌البیان، ج ۹، ص ۲۰۵.

۳. صدوق، الامالی، ص ۵۳۷.

۴. شهید ثانی، کشف‌الریبه، ص ۵۱.

غیبت منحصر به گفتار نیست و شامل هر فعلی که دیگران از عیب غیبت‌شونده آگاه شوند می‌گردد، که در این صورت، اشاره، حکایت، نوشتن، عکس و مجسمه که ویژگی‌های یادشده را داشته باشد، نیز غیبت به شمار می‌آید.

گفتنی است منظور از «غیبت»، آشکار کردن عیوب اعم از جسمانی و اخلاقی است و حتی اموری مانند: خانه، همسر و فرزندان را که مربوط به غیبت‌شونده است، نیز شامل می‌شود.^۱ نکته قابل توجه این که آن عیب نباید ظاهر و آشکار باشد. از این روست که امام صادق علیه السلام فرمود:

الغیبة أن تقول فی أخیک ما ستره الله علیه، وأما الأمر الظاهر فیه، مثل
الحدّة و العجلة فلا، والبهتان أن تقول ما لیس فیه؛

غیبت آن است که درباره برادر مسلمان چیزی را بگویی که خداوند پنهان داشته، و اما چیزی که ظاهر است؛ مانند: تندخویی و عجله، داخل در غیبت نیست؛ و بهتان آن است که چیزی را بگویی که در او وجود ندارد.^۲

با این همه بیان عیب آشکار مؤمنان در غیاب آنها اگرچه داخل در تعریف غیبت نیست؛ اما اگر با انگیزه تحقیر باشد از باب اذیت و آزار مؤمن جایز نمی‌باشد.

تفسیر آیه

علّامه طباطبائی(ره) درباره فلسفه حرمت غیبت فرموده است:

شارع اسلام از این جهت از غیبت نهی فرموده است که غیبت اجزای مجتمع بشری را یکی پس از دیگری فاسد می‌سازد و از صلاحیت داشتن آن آثار صالحی که از هر کس توقعش می‌رود ساقط می‌کند و آن آثار صالح عبارت است از: این که هر فرد از افراد جامعه با فرد دیگر بیامیزد و در کمال اطمینان خاطر و سلامتی از هر خطری با او یکی شود و ترسی از ناحیه او به دل راه ندهد و او را انسانی عادل و صحیح بداند و در نتیجه با او مأنوس شود نه این که از دیدن او بیزار باشد و او را فردی پلید بشمارد. در این هنگام است که از تک تک افراد جامعه آثاری صالح عاید جامع می‌گردد و جامعه عیناً مانند یک تن واحد متشکل می‌شود و اما اگر در اثر «غیبت» و بدگویی از او بدش بیاید و او را مردی معیوب بیندارد، به همین مقدار با او قطع رابطه می‌کند و

۱. همان، ص ۱۸.

۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۱۹۲.

رذائل اخلاقی: غیبت / ۱۰۵

این قطع رابطه را هر چند اندک باشد وقتی در بین همه افراد جامعه در نظر بگیریم، آن وقت می فهمیم که چه خسارت بزرگی به ما وارد آمده، است در حقیقت عمل غیبت و این بلای جامعه سوز به منزله خوره‌ای است که در بدن شخص راه یابد و اعضای او را یکی پس از دیگری بخورد، تا جایی که به کلی رشته حیاتش را قطع سازد.

جمله «أیحب أحدکم أن يأکل لحم أخیه میتاً فکرموه» در ضمن مثالی به همین حقیقت اشاره می‌کند. در این جمله نخست استفهام انکاری به کار برده و حبّ منفی را به «أحد» یعنی یکی از مسلمانان نسبت داده و نه به بعضی از مسلمانان، یعنی نفرموده: «أیحب بعضکم» و یا تعبیری دیگر تا مشمول نفی واضح تر شود.

و باز به همین منظور نفی مذکور را با جمله «کرموه» تأکید فرمود و با این که می‌توانست همین کرمه را به احد نسبت داده، بفرماید «فکره».

حاصل معنای آیه این است که، غیبت کردن مؤمن به منزله آن است که یک انسانی گوشت برادر خود را در حالی که او مرده است بخورد، حال چرا فرمود: گوشت برادرش؟ برای این که مؤمن برادر اوست؛ چون از افراد جامعه اسلامی است که از مؤمنان تشکیل یافته و خدای تعالی فرمود: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» و چرا او را مرده خواند؟ برای این که آن مؤمن، بی خبر از این است که دارند از او غیبت می‌کنند. و این که فرمود: «فکرموه» و نفرمود «فتکرموه»، اشعار دارد به این که کراهت شما امری است ثابت و محقق هیچ شکی در این نیست که شما هرگز راضی نمی شوید یک انسانی را که برادر شما است و مرده است، بخورید پس همان طور که این کار مورد کراهت و نفرت شماست، باید غیبت کردن برادر مؤمنان و بدگویی در دنبال سر او نیز مورد نفرت شما باشد؛ چون این هم در معنای خوردن برادر مرده شما است.^۱

پیام آیه

۱. ممنوعیت غیبت و بدگویی مؤمنان در غیاب یکدیگر (ولا یغتب بعضکم بعضاً).

۲. بدگمانی و تجسس، زمینه کشیده‌شدن انسان به غیبت است (اجتنبوا کثیراً من الظن... ولا تجسسوا ولا یغتب بعضکم بعضاً).
۳. ریختن آبروی برادر مؤمن با غیبت، به منزله خوردن گوشت بدن بی‌جان اوست (ولا یغتب بعضکم بعضاً... أیحب أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً).
۴. تقوای الهی، مستلزم پرهیز از غیبت مؤمنان است (ولا یغتب بعضکم بعضاً... واتقوا الله).
۵. غیبت نسبت به مؤمنان، بی‌تقوایی است و نیازمند توبه است (ولا یغتب بعضکم بعضاً... واتقوا الله إن الله توآب رحیم).
۶. گناه غیبت، در صورت توبه، قابل جبران است (ولا یغتب بعضکم بعضاً... إن الله توآب رحیم).

آیات و عناوین مرتبط

- احکام غیبت: (نساء، ۱۴۸؛ همزه، ۱).
- زمینه‌های غیبت: (همزه، ۱ - ۲)؛
- غیبت ستمکار: (نساء، ۱۴۸).
- کیفر غیبت: (همزه، ۱ و ۴ - ۶).
- موانع غیبت: (نساء، ۱۴۸).
- گواهی زبان در قیامت: (نور، ۲۴).

غیبت از دیدگاه روایات

اهمیت غیبت

رسول خدا ﷺ فرمود:

یا اباذر! إیّاک والغیبة فإنّ الغیبة أشدّ من الزنا. قلت: یا رسول الله! ولم ذالک بأبی و أنت و أمّی؟ قال: لأنّ الرّجل یزنی ویتوب إلى الله فیتوب الله علیه الغیبة لا تغفر حتی یغفرها صاحبها؛

ای ابوذر! خویشتن را از غیبت دور ساز؛ زیرا غیبت کردن از زنا سخت‌تر است. گفتم: یا رسول الله! پدر و مادرم فدای تو باد، به چه علت؟ فرمود: زیرا شخص

رذائل اخلاقی: غیبت / ۱۰۷

زناکار توبه می‌کند، خداوند نیز گناه وی را می‌آمرزد، ولی غیبت‌کننده آمرزیده نمی‌شود، مگر کسی را که مورد غیبت واقع شده، غیبت‌کننده را ببخشد.^۱

پیامد غیبت

۱. از دست دادن حسنات

رسول گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «روز قیامت شخصی را می‌آورند، او را نگاه داشته و نامه اعمالش را به دستش می‌دهند، وی حسنات خود را در آن نمی‌بیند. عرض می‌کند: خدایا! این نامه عمل من نیست، زیرا حسنات خود را در آن نمی‌بینم. به او گفته می‌شود: حق تعالی فراموش نمی‌کند، عمل تو به جهت غیبت مردم رفت. پس از آن دیگری را می‌آورند و کتاب عملش را به او می‌دهند؛ می‌بیند طاعات بسیاری در نامه عملش آمده است، عرض می‌کند: الهی! این نامه عمل من نیست! من این طاعات را انجام نداده‌ام. به او گفته می‌شود: فلان شخص غیبت تو را کرد، حسنات او را به تو داده‌اند».^۲

۲. مانع قبولی نماز و روزه

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «من اغتاب مسلماً أو مسلمة لم يقبل الله صلاته ولا صيامه أربعين يوماً وليلة إلا أن يغفر له صاحبه»؛^۳ هر کس غیبت کند مسلمانی را، تا چهل روز نماز و روزه او مقبول نیست مگر آن که شخص غیبت‌شونده او را عفو کند.

۳. تأخیر پاداش و تقدیم مجازات

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «أوحى الله عزّ وجلّ إلى موسى (ع): المغتاب أن تاب فهو آخر من يدخل الجنة وإن لم يتب فهو أول من يدخل النار»؛^۴ خداوند به موسی بن عمران عَلَيْهِ السَّلَام وحی کرد: غیبت‌کننده اگر توبه کند (و حلالیت بطلبد) آخر کسی است که وارد بهشت می‌شود و اگر موفّق به توبه نشود، نخستین کسی است که وارد جهنّم می‌شود.

۱. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۸۰.

۲. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۵۰۹، باب الغیبة.

۳. همان، ص ۲۵۸، باب الغیبة.

۴. همان، ص ۲۵۷، باب الغیبة.

پاداش ترک غیبت

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «فردی که نیت او این باشد از برادر ایمانی‌اش غیبت نکند، پس اگر بر این نیت بمیرد خداوند متعهد است او را وارد بهشت کند».^۱

حکم غیبت

امام خمینی(ره) در شرح حدیث نوزدهم از کتاب *چهل حدیث* که مربوط به موضوع غیبت است، فرموده است: «از اطلاق بسیاری از اخبار معلوم می‌شود که کشف سرّ مؤمنین حرام است؛ یعنی عیوبی که از مؤمنین مستور و مخفی است، چه خَلْقی یا خُلْقی یا عملی باشد». و در ادامه همین بحث فرمود: «بدان که حرمت غیبت فی الجمله اجماعی، بلکه از ضروریات فقه است و از کبایر و موبقات است».

صورت ملکوتی غیبت

امام خمینی(ره) درباره صورت ملکوتی عمل غیبت فرموده است: «برای این موبقه کبیره (غیبت) در عالم ملکوت، صورت مشوه زشتی است که علاوه بر بدی آن، موجب رسوایی در ملاء اعلی و محضر انبیای مرسلین و ملائکه مقربین می‌شود. صورت ملکوتی آن همان است که خداوند تبارک و تعالی در کتاب کریمش اشاره به آن می‌فرماید^۲ و احادیث شریفه نیز صراحتاً و اشارتاً آن را بیان کرده‌اند. ما غافلیم از آن که اعمال مانند صورت‌های مناسب آنها در عالم دیگر به ما برمی‌گردد. نمی‌دانیم که این عمل صورت مردارخوردن است، صاحب این عمل چون سگ‌های درنده، اعراض (آبروی) مردم را دریده و گوشت آنها را می‌خورد و در جهنم نیز صورت ملکوتی این عمل به او رجوع می‌کند».^۳

از امیرمؤمنان علی عَلَيْهِ السَّلَام نقل شده است که به نوف بکالی فرمود: «پرهیز کن از غیبت؛ زیرا نان خورش سگ‌های آتش غیبت است». سپس فرمود: «ای نوف! دروغ‌گو کسی است که گمان کند زائیده حلال است و حال آن‌که به غیبت، گوشت‌های مردم را می‌خورد».^۴

گوش دادن غیبت

۱. نوری، مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۱۱۷.

۲. قال الله عزوجل: «ولا يغتب بعضكم بعضاً أيحب أحدكم أن يأكل لحم أخيه ميتاً فكرهتموه» (حجرات، ۱۲).

۳. امام خمینی، چهل حدیث، ص ۲۵۸.

۴. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۶۰، ابواب احکام العشر، باب ۱۵۲.

رذائل اخلاقی: غیبت / ۱۰۹

پیامبر ﷺ فرمود: «المستمع أحد المغتابين»؛^۱ گوش‌کننده به غیبت نیز غیبت کن است. و حضرت علی رضی الله عنه فرمود: «السامع أحد المغتابين»؛^۲ گوش‌کننده غیبت هم یکی از غیبت‌کننده‌هاست.

امام خمینی (ره) درباره گوش‌دادن به غیبت گفته است: «چنانچه غیبت حرام است، گوش کردن به آن نیز رفیق آن است در حرمت؛ بلکه از بعض روایات ظاهر می‌شود که مستمع، مثل مغتاب است در همه عیوب حتی وجوب استحلال (طلب حلیت از غیبت‌شونده) و کبیره بودن آن.

لزوم دفاع از غیبت‌شونده

رسول خدا ﷺ در وصیتی به حضرت علی رضی الله عنه فرمود: «کسی که در حضورش از برادر مسلمانش غیبت شود و او قدرت دفاع آن مسلمان را داشته باشد ولی این کار را انجام ندهد، خداوند او را در دنیا و آخرت رسوا می‌کند».^۳

راه‌های درمان غیبت

۱. قطع کامل عوامل و ریشه‌های غیبت

غیبت، مرضی نفسانی است که از بیماری‌های دیگر سرچشمه می‌گیرد. از این رو، غیبت‌کننده نخست باید ریشه‌یابی کند که علت آلوده شدن او به این گناه چیست؟ پس از ریشه‌یابی باید ریشه را به‌طور کامل قطع کند تا غیبت از کردارش زدوده شود.

۲. اصلاح عیب خویش

یکی دیگر از راه‌های درمان غیبت، پرداختن به اصلاح عیب خویش است. در روایتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: «طوبی لمن منعه عیبه عن عیوب المؤمنین»؛^۴ خوشا به حال کسی که عیب خودش، او را از پرداختن به عیب مردم بازمی‌دارد.

۳. توجه به سود و زیان سخن

۱. فیض کاشانی، المحجة البيضاء، ج ۵، ص ۲۶۰، کتاب آفات اللسان.

۲. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۲۶؛ کتاب العشر.

۳. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۶۰۶، ابواب احکام العشر، باب ۱۵۶.

۴. کلینی، کافی، ج ۸، ص ۱۶۸، ح ۱۹۰.

یکی دیگر از راه‌های درمان غیبت این است که انسان پیش از گفتن هر سخنی به مشروع یا نامشروع بودن، و در سود و زیان‌های دنیایی و آخرتی آن توجه کند؛ اندیشه در سخن، پیش از بیان آن، مانع بسیاری از گناهان زبان می‌شود.

۴. دقت در انتخاب دوست و مجالس هم‌نشینی

دقت در انتخاب دوستان و شرکت در مجالس می‌تواند یکی از راه‌های پیش‌گیری از غیبت باشد؛ زیرا شرکت در مجالسی که در آن غیبت می‌شود، خواه ناخواه بر روح انسان اثر می‌گذارد و از آن‌جا که شنیدن غیبت هم حرام است، باید در مسئله دوست‌یابی و صلۀ رحم دقت بیشتری کرد.

۵. قراردادن خویش جای غیبت‌شونده

یکی از بهترین راه‌های درمان و پیش‌گیری از غیبت آن است که غیبت‌کننده خود را به جای غیبت‌شونده، قرار دهد و ببیند آیا حاضر است کسی در غیاب او با ذکر معایش آبروی او را به تاراج بگذارد و پیش دیگری رسوایش کند؟ اگر از این عمل خوشش نمی‌آید، پس او نیز نباید نسبت به آبروی برادران ایمانی خود چنین عمل زشتی را انجام دهد.

حکایت

۱. خوردن گوشت اسامه و سلمان!

دو نفر از یاران پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سلمان فارسی را برای آوردن غذا نزد پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرستادند. سلمان نزد پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمد و از آن حضرت تقاضای غذا کرد، پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او را به نزد انباردار خود «اسامه بن زید» فرستاد. سلمان نزد اسامه رفت و از او تقاضا کرد. اسامه گفت: «در حال حاضر غذایی موجود نیست».

سلمان با دست خالی نزد آن دو نفر بازگشت. آن دو نفر گفتند: اسامه، بخل ورزیده است، و امروز غذایی برای ما نفرستاد.

سپس گفتند: اگر ما سلمان را برای آوردن آب به چاه سمیحه، (چاهی پرآب بود) بفرستیم، آن چاه خشک می‌گردد!

آنها این سخنان را گفتند، سپس نزد پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمدند، پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به آنها فرمود: «چه چیز سبب شد که در دهان شما دو نفر، باقی‌مانده گوشتی را که خورده‌اید، ببینیم؟!» آنها عرض کردند: ما امروز اصلاً گوشتی نخورده‌ایم! پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «شما گوشت سلمان و اسامه را

رذائل اخلاقی: غیبت / ۱۱۱

خوردید!» در این هنگام بود که آیه ۱۲۰ سوره حجرات که مؤمنان را از غیبت و سوءظن نهی می‌فرماید نازل شد.^۱

۲. من راضی نیستم

پس از رحلت حضرت آیه‌الله بروجردی(ره) در حضور جمعی از علما در خانه بیرونی امام خمینی(ره) از شخصی غیبت شده بود. امام(ره) با تندی به آن جمع پیام داد: «من راضی نیستم در این خانه کسی بنشیند و از مسلمانی غیبت کند».^۲

۳. حلالیت از غیبت

مرحوم آخوند ملا محمدباقر مجلسی(ره) با دوستانشان روزی در مجلس بعضی از اعیان نشسته بودند. شخصی گفت: فلان عالم از فقهای کربلا معتقد است به این که شراب پاک است! علامه مجلسی فرمود: «غلط کرده، شراب نجس است». پس علامه مجلسی از مجلس خارج شد و بر مرکب خود سوار شده به کربلا رفت و اول به در خانه آن فقیه رفته، گفت: «من راجع به این مسئله تو را غیبت کردم؛ به جهت این که مردم در خوردن شراب جرئت نکنند. اکنون آمده‌ام از تو استغفار و استعفا (طلب عفو) نمایم و عذرخواهی کنم». آن فقیه او را عفو کرد و پس از آن مرحوم مجلسی به زیارت حرم سیدالشهدا علیه السلام رفت.^۳

شعر

رفیقی که شد غایب ای نیک‌نام   دو چیز است از او بر رفیقان حرام
یکی آن که مالش به باطل خورند   دگر آن که نامش به زشتی برند

سعدی، بوستان

***

هر که عیب دگران پیش تو آورد و شمرد   بی‌گمان غیب تو نزد دیگران خواهد برد

***

۱. حویزی، نورالتقلین، ج ۵، ص ۹۵.

۲. رحمتی، گنجینه معارف، ص ۶۶۲، به نقل از: یکی از یاران امام خمینی (آقای توسلی).

۳. تنکابنی، قصص العلماء، ص ۲۰۸.

بود غیبت خلق، مردار خوردن

از این لقمه کن پاک کام و دهن را

***

هر آن کو بَرَد نام مردم به عار
که اندر قفای تو گوید همان

تو خیز خود از وی توقّع مدار
که پیش تو رفت از پس مردمان

سعدی، بوستان

***

زبان کرد شخصی به غیبت دراز
که یاد کسان پیش من بد مکن

بدو کفت داننده‌ای سرفراز
مرا بدکمان در حق خود مکن

سعدی، بوستان